

ACC. N:R M. 13779: 1-5. (folio)

Landskap: Skåne Upptecknare: Frans Mårtensson, Brantenk
 Härad: Järnstad Berättare: " " "
 Socken: Ö. Nöbbelöv Berättarens yrke: f.d. lantbrukare
 Uppteckningsår: 1954 Född år 1877 i Ö. Nöbbelöv

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-5.

LUF 59
" 43

(Prästb. i
Ystads Alle-
brand 14/11
1953.)

-M 13779:1.
Sammanlid och nutid.

Järnstadens län.

J och med enskiftets genomförande i början av förra århundradet började en ny tid för jordbruksnäringen, som kanske även präverkade andra näringar.

Före enskiftet var all mark i Gislör här ute från Österlen, uppdelad i tre vängar, som kallades Österväng, Mellanväng och Hjärneväng. Gislörnämnda väng gränsade väster till Gislörsvat Hjärna och hade fått sitt namn härav. Färföljden var helträda, råg och havre. Korn odlades inte närmare. Varje jordägare hade sin jord uppdelad uppdelad på ett stort antal smålotter, som lågo några i varje väng. Tid var bruket och sådden såväl som vid skörden. Hjälptes folk åt med arbetet. Tid enskiftet var det 12 lld. som voro så stenbunna och vattensjuka, att de ej anägos värda att utskifta ut. Förblevo byns allmänning. Här hade byns 10 rusthåll sina ryttarehästar på betet under sommarhalvåret. Befersmarker fick därav namnet "Hästlagen".

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Efter enskiftet då varje åbo, som lantbrukarna på den tiden kallades, fått sina ägor samlade, flyttades de flesta gårdarna från byn och ut på ägarens nya mark och uppfördes som korsvirkeshus med klineväggar under katmlak. Enskiftet blev en genomgripande förändring i människans livsföring. Att flytta från lugnet och tryggheten i byn i dalsvanken, där man i oroliga tider var van att hjälpa varandra om så behövdes, och så få flytta ut på de kala och öppna fälten, där man endast hade sig själv att tillika. Skiftet väckte därför mycket motstånd i början från en del av åboarna och många bystämmor fick hållas in när skifterförättningar kunde påbörjas. Enligt gamla pralokall tog det en tid av tio år innan enskiftet i sin helhet blev genomfört i Gislör.

Vad det ungefär kostade att bygga på den tiden, framgår av gamla papper. En vårdeld hade övergått gården m=25 1/4 mbl. och var nyuppförd året före enskiftet för en kostnad av 254 ter. och 24 öre. Men hemmanspriserna voro också på den tiden, sedda med vår tids ögon, ofantligt låga. Ett hemman i Gislör innehållande 40 lld.

^{Sälunda}
sålades några år före enskiftet till ett av barnen i familjen.

för 1000 daler, jämte "ungantag" åt föräldrarna, som besto i natura förmåner. Efter nuvarande mynfräktning blev tillsumman 166 kr. 67 öre.

Sedan åboarna, eller rusthållarna, som jordägarna också kallades, fått sin jord uteskiftad, började man övergå till en något allsidigare värtfölja. Man gick in för en 5 å 8 årig sådan. Korn, ärtor och vall kommo med i cirkulationen, och ängsmarkerna började mer och mer uppodras. Sten bröts och kom senare att användas som byggnadsmaterial. Den vattensjuka jorden började man dika. Till att jä med lade man småskärr i dikenas botten och täckte över med haln och den uppgrävda jorden. En del av de uppbrutna stenarna användes till gärdsgårdar mellan husmanen och som inhägnader kring betesmarkerna och väglagning. Även efter enskiftet fortsatte man 50 å 60 år framåt att bruka jorden med de gamla primitiva träskapen, som tillverkats av gårdägaren själv. Till verksta användes på den tiden dagligstugan med sitt sandade golv. Ett skifte av egendomen fortsatte man att helbräda fram till på ställen ända till slutet av det gamla århundradet. I den gamla tiden sedan skörden lagits från den blivande åren, fick detta skifte ligga obrukat till fram mot midnatt påföljande år. Jorden var då så hård, att där man fortfarande endast hade det gamla träårdret, fick man spänna ett par oxar och ett par hästar för desamma för att kunna köra i jorden.

På 1860 talet kommo de första järnplogarna i bruk. De första plogarna voro tillverkade av något järnbruk, men snart började även bysmederna tillverka sådana. Dessa plogar voro ej konstruerade med förställartjul och kunde därför ej höjas eller sänkas på samma sätt som årdret, och hade framkärre. Det har berättats om en man, att då han skulle pröva sin nya plog, att han lyfte i den och körde den så djupt i jorden, att han sedan måste gräva upp den. Fort efter att järnplogarna kommit i bruk, började man även skaffa sig järnharvar. Ungefär vid samma tid, järnplogarna kommo i bruk, började man även skaffa sig fjädervagnar. Då det fört gällt längre resor, begagnade

van sig av höstvagnen, som med sina långa träckor gav en
iss svikt och fjädring. Den tidens dåliga vägar gjorde också
att åbarna färdades mycket till häst.

FOK-LIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Omkring femtio år efter enskiftet började man bygga om
borsvirketshusen. Som byggnadsmaterial användes då den grå
sten som under åren brutits från markerna. Även bonings-
husen blev i många fall uppförda med samma material, vilket
gav orten ett fäst utseende. Gärdarna blev i regel kringbygg-
da, med stall och gödselhög ut till väg eller bygata. Bonings-
huset utgjorde gårdens baksida. På inhörsporten anbring-
des en kraftig järnkasp, som gårdens dräng skulle lägga på
sedan djuren fått sista fodret för dagen. I en del fönster
i rum där kistor och skåp förvarades och likaså till spis-
kammaren, var järngaller isatta. I den tidens byggnader bruk-
nan i någon vägg inmura en kalkstensplatta om 0,5 m. I
denna platta var inhuggen något bibelspråk eller en bön om
välsignelse för gården och dess ägare, undertecknat med ärfal-
igarens och husbruns namn. Det var också ganska vanligt
att man från taket lät uppsätta en vindflöjel föreställande
en ryttare som red med dragen sabel, om gården hörde till
rusthåll. För gården rothåll föreställde flöjeln en infanter-
ist med på axel gevär. Det har berättats att i nämnda fids
skede det skulle i byn bott en gammal soldatänka, som
försörjde sig med att sälja brännvin till vägfarande.

På 1860-talet kom det första hästdragna tröskverket
till Eislöv. Det var en företagsam skräddarmästare i byn,
som inköpte ett sådant. Med detta for han från gård till
gård på efterhöstarna och efter en del år hade han här på
Ljårat en liten förmögenhet. Det var endast vårsåden som
tröskades på detta sätt. Rågen tröskades alltid med plöje.
Av halmen gjordes länghalm, som skulle användas till
tak. Det var regel att två kartor skulle tröska minst 8
tjog rågnekar för dagen och rista ut länghalm av de samma.
Som ersättning för arbetet fick tröskemannen en koppa råg
för varje tröskad tunna råg. Detta kallades att tröska för pungs-
skeppa.

På de medelstora jordbruken började ångtröskorna kom-
ma i bruk i början på 1890-talet. En sju åtta lantbrukare

brukade slå sig samman i en förening vid inköp av fröska-
och lät den gå ut till lön. Några år senare kommo motor-
fröskor i bruk. Då dessa voro lättare att transportera, frängde
de fort undan de tunga ångfröskorna för att sedan i sin-
lur bli utfrängda av de mera tekniskt fulländade och a-
letsbesparande ~~de~~ traktorfröskorna. Innevarande tid skö-
das den mesta säden med skördfröskor.

Sedan urminnes tid hade säden sålts för hand och my-
lats ~~med~~ med med ådrar eller harv. Den första radsänings-
maskinen inköptes till byn ungefär vid sekelskiftet.

Vid nämnda tid började en ny generation allmänt att modernisera eller bygga helt om sina gård^{friläggande hårdt tak}byggnader. Hallarna gjordes större och ljusare och mera praktiska. Gödselcisternorna cementslades och urinbrunnar byggdes. Boingshusen ~~sattes~~ ^{man} med alla bekvämligheter började ^{man} ganska senare att inreda med alla bekvämligheter och telefon.

År 1846 uppförde Ö. Nöbbelövs socken ett ståtligt skolehus i centrum av Eislövs by. Skolan, nu över hundraårig med sin ursprungliga arkitektur, ^{kvad} är fortfarande i bruk. I den får nu en fjärde generation av sockenborna sin utbildning.

Omkring 30 år senare fick Gislöv sin första handelsbo som startades av en gammal kvinna. De lillhanda händelserna varorna voro: kaffe, socker, tvättmedel, fädnsticker osv. Ungefär vid samma tid startades ett uppköpsmejeri i Gislöv, vilket efter en fjugoårig tillvaro åter nedlades.

Eistörs gamla byhorn, som sedan ^{hundra} många år till-
 ha ej varit i bruk, är deponerat på Fornminnesföreningen
 museum i Timrishamn. Byhornet i Ö. Nöbbelö ^{sämnt} brukas
 fortfarande i samband med de traditionella äldermans-
 gillena.

Föregångsmän från Österlen som särskilt gjort sig bemärkta voro de redan flera år tillbakalagda agronom Lars Olsson, Tunnäs Skillinge och landstingsman Otto F. Olsson, Hammen-erbög.

Agronom Olsson, Törnäs var i många år lärare på
Lenns Lantbruksskola i Vestraby, men startade omkring
skiftet egen skola i Törnäs med 5 mån. teoretisk kurs.

Olsson var också initiativtagare till stiftandet av Skille.

sparbänk, vars förste ordf. han blev. Men var Olsson initiativtagare till bildande av H. F. Krarby ångbrenneri. Landstingsman Olsson Hammenhög var den förste lantbrukaren i orten, som övergick till kreaturstöt jordbruk och odling av oljväxter och andra frö^{slag} vilket allt kommit att få stor betydelse långt ut över Östlens gränser.

I här nämnda äldsta tider, hade folket på landsbyggen som belysning i kvällarna kandelaber och hemmastöpta lampor. På Riksmuseet i Stockholm finns en större kandelabra som år 1872 skänkts dit av kyrkorådet i Ö. Nöbbelöv.

För omkring 70 år tillbaka började tidningar hållas på landsbyggen. I skängt religiösa hem, sågos dessa i början med en viss misstänksamhet.

De gamla rusthållens egentliga uppgift är slut. Men en ett och annat gårdstak svänger ännu en gristande ryttas flöjel.

Den gamla goda tiden med sina svigsidor är gånngen, men ny tid med sin materialism har kommit i stället, men äro vi lyckligare och förnöjsammare än våra förfäder var för hundra år tillbaka?

Lantman
(Frans Närkeusson
Brantevik)

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

P. J.

Nedskrivare av ovanstående får jag anføra, att angående enskiftet har jag varit i tillfälle att få läsa därom i gamla protokoll och enskiftshandlingar. Angående sätet att bränslen har jag hört min fader berättat därom och att han hört sin fader berättat därom, vilka även berättat om byggnads sätet i början och mitten av förra seklet samt om första tröskverket, upptröpsmejeriet och första handelsboden i byn och gumman som sålde brännvin. Det övriga nämnda har jag själv upplevt. Mitt födelseår är 1877, min fars 18 och min farfars 1822. Alla födda i Ö. Nöbbelövs socken.
F. N.